

Ali Canip'in Edebiyat Eğitimi ile İlgili Fikirleri

Rıza FİLİZOK

Ali Canip'in sanatkâr kişiliğinin yanında bir eğitimci kişiliği de vardır. 1912 yılından sonra uzun yıllar çeşitli liselerde ve üniversitede edebiyat hocalığı yapmış, eğitim komisyonlarında, ders programları komisyonlarında, müfettişlik görevinde bulunmuş, Cumhuriyet Türkiye'sinin eğitim politikasının tespitinde görev almış, bu politikaya uygun ders kitapları yazmış, eğitim meseleleri üzerinde araştırmalar yaparak bu konularda devrin aydınlarıyla eğitimin nasıl olması gerektiğini tartışmıştır.

Yazarın, Genç Anadolu mecmuasında neşredilen "Anadolu Yavrusuna Verilecek Terbiye'de Gaye"¹ adlı yazısı, eğitim konusundaki ilk makalesidir. Canip, bu yazısında milletlerin hayatı üzerinde "irade ve ihtiras"ın tesirlerini ele alır ve bu iki kavram arasındaki fark üzerinde durur. İhtirasın, ferdî

¹Ali Canip, "Anadolu Yavrusuna Verilecek Terbiyede Gaye", Genç Anadolu, nu:2, 15 Kânûn-ı Sâni,1338, s.2.

gayelere yönelişte, iradenin, ictimai ve millî gayelere yönelmede ortaya çıktığını ifade eder. Kant nasıl Alman milletine "vazife" duygusunu telkin ettiyse bizim de gençlerimize, askerlerimizde var olan vatan uğruna feda olma fikrini vermemiz lâzımdır demektedir.

Ali Canip'in orta öğretim ve edebiyat dersleri ile ilgili makaleleri Hayat mecmuasıyla Güneş mecmuasında yayınlanmıştır. Canip, bu makalelerde hayatî bir mesele olarak gördüğü orta öğretimde edebiyat derslerinin gayesi meselesi ile müfredat meselesini ele almıştır.

Canip, "Orta Tedrisatımızda Edebiyat" adlı makalesinde, Batılı âlim ve edebiyatçıların Orta Öğretim'de gençliğe hangi edebî eserlerin hangi amaçla ve nasıl okutulacağı meselesine önem verdiklerini bizim de bu meseleyi ele almamız gerektiğini söyler.

Canip, Alfred Croiset'nin "Bedii hassasiyet haz ve neş'e içinde mündemictir. Haz ve neş'e ise bir kuvvettir " temel fikrinden hareket edilmesinden yanadır. Batılılar, orta öğretimde bu fikirden yola çıkarak gençliğin tabii temayüllerinden faydalanmaktadırlar. Bizim edebiyat eğitimimizde ise bir prensip bulunmadığından liseli gençlere üniversitede verilmesi gereken öğretimin daraltılmış bir hülâsası verilmektedir. Batılıların bu eğitimden bekledikleri, "zamanımızın esâsî umdesi olan « Demokrasi» ile « Edebî tedrisat » ı te'lif etmek, gençliği asrî fikirlerle, duygularla, kudretlerle gıdalandırmak, « Yeni adam » olarak yetiştirmek"dir.

Görüldüğü gibi Ali Canip, yeni Cuhuriyet idaresine uygun düşecek bir eğitim modeli aramaktadır. Canip'e göre yeni rejim, yeni bir dünya görüşü istemektedir. Mevcut eğitim ise bunu vermekten uzaktır. Esaslarını Fuad Köprülü'nün çizdiği mevcut müfredat programını beğenmeyen Canip, edebî ve pedagojik değeri olmayan eserlerin ve geniş bir edebiyat tarihinin liselerde okutulmasına karşıydı. Canip, edebî meselelerde olduğu gibi bu meselede de Lanson'un görüşlerinden yararlanmaktadır:

" Orta Tedrisatda Asri Tedkikler " serlevhalı başka bir

konferansında sarahaten " Edebiyat tarihini yüksek tedrisata tahsis edeceğim, çünkü tarihî ehemmiyeti haiz, fakat estetik noktasından kıymeti pek aşağı eserlerden bahs etmeksizin edebiyat tarihi yapılamaz. Orta tedrisatda esas müntehab metinlerdir. Şu kadar ki öğrenilmesi kolay ve muhakeme ve tenkid formüllerinden tamamıyla tasfiye edilmiş küçük ve muhtasar bir kronoloji, okunacak eserleri sıralamağa yardım edebilir... Orta tedrisatta edebiyat tarihinden ne kadar korkarsam beşerî hayatı tarassud ve müşahadeye merbud edebî tetkiklere o kadar ehemmiyet veririm. Talebemiz vereceğimiz metinlerle, hatta bunların en ciddileriyle alâkadar olacaklardır, eğer biz azimkâr, muzdarib, mücâdil ruhları gösterecek olursak!... Çocuk küçük yaştan itibaren insanların hareketlerine bakmağı, gördüğü şey hakkında mülâhazatta bulunmağa sever, ve küçük bir tecrübe toplamış olur. Bunu tevsî' edelim. Ona edebiyatta bitmez tükenmez bir çok hayat manzarası verelim, öyle birçok hayat ki yaşanılanların en zengini olsun.... "

Ali Canip, ikinci olarak yine Lanson'a dayanarak, edebiyat öğretiminde yakın devirlere, yakın yüzyıllara uzak devirlerden daha çok zaman ayrılmasına taraftardır. Günün değerlerinin kavranmasına yakın devirlerin eserleri daha çok yardımcı olacaktır.

Canip, "Ya biz ne yapacağız, orta tedrisatımızda Çocuklarımıza hangi eserleri vereceğiz ki onları asrın ma'nevi kuvvetleriyle techîz edebilsin?" sorusuna şu cevabı verir:

"Merhûm Ziya Gökalp, Türk tarih ve hayatının bir küll olarak tettebbu' edilmesi lüzumunu ilk defa ortaya attığı gibi bugün de bilhassa çok çalışkan arkadaşım Köprülüzâde Mehmet Fuad Bey " Türk edebiyatı "nın da bu şekilde tâ menşeinden itibaren muhtelif lehçelerinden, muhtelif tezahürlerinden, muhtelif kollarından hiç biri ihmâl edilmeksizin tedkiki lüzumunu anlamış ve anlatmıştır.

Fakat " orta tedrisatımız "da vaziyet acıklıdır. Türk çocuğunu " Lise "de Frenk çocuğunun techizatından mahrum bırakmaktayız. Gustave Lanson " Bizden çok uzak olan on yedinci asır ortadan kalkmış bir dünyanın hayali ve mahsûlüdür. "diyor. Heyhat , yâ " Divan edebiyatı " ile bizim aramızdaki -mevcûd olan ve mevcûd olması lâzım gelen-mesâfe!... Şüphe yok bir Fuzûli, bir Bâkî, bir Nef'i , bir Nedim sâde Türkler için değil , her millet için büyük sayılacak şairlerdendir. Meselâ nasıl Corneille için, Racine için, bugün hâlâ yeni yeni tedkikler

yapılıyorsa elbette Fuzûli, elbette Bâki , elbette Nef'i, elbette Nedim için tedkikler yapmakta devâm edeceğiz. Bu tamamen başka bir iştir. Fakat lise talebesine bu adamların edebiyatından ne kadar şey verebiliriz ve bu verdiğimiz şeyler Türk çocuğunu bugün ve yarın için ne kadar hazırlayabilir?

Koskoca on yedinci asır ki felsefesiyle, edebiyatıyla tek başına, bir büyük cihandır, onu en iyi bilen bir adam, bir Sorbon profesörü bugünün Fransız çocuğuna kat'iyen kâfi görmüyor. Düşünmeli ki trajedinin yanında kasidenin ne hükmü kalır?!.. O kasidenin ki muayyen ve mahdûd mazmunları ifâdeden başka bir rolü yoktur. Ve bütün " Divan edebiyatı " nihayet ma'lum ve muayyen bir perendebazlıktır! Demiyoruz ki Türk çocuğuna Fuzûli'yi, Baki'yi, Nef'i'yi, Nedim'i tanıtmayacağız, Demiyoruz ki mâziyi liseden silip süpüreceğiz. Hayır bizzat kendimin eseri, bu edebiyatın nevilerini, hünerlerini gösteriyor, ve bütün Türkiye liselerinde okunuyor; nitekim Fransızlar da bizim Divan edebiyatıyla mukayese edilemeyecek kadar zengin ve rasîn olan ve hiç şüphesiz çok daha hayatî ve yeni olan on yedinci asır edebiyatını nisyan çukuruna fırlatmamışlardır. Fakat onu bugünün Fransız çocuğu için pek gayri kâfi görüyorlar, noksanını telâfi maksadıyla daha yeni zamanlara inmek mecburiyetini hissediyorlar. Unutmamalı ki büyük mürebbîlerin noksan buldukları on yedinci asır edebiyatı (Rönesans)ın mahsûlüdür. Bizim Divan Edebiyatı ise tamamen (Kurûn-ı vusta) nın!... Ne yapacağız ?.. Türk (Rönesans) ına başlangıç olarak kabul edebileceğimiz Tanzimat devrinden sonraki edebiyatımız , acaba " Divan edebiyatı " nın açığını kapatabilecek halde midir. Heyhat!.. Divan edebiyatı , hiç olmazsa kendi cinsi ve nev'i içinde tam ve mükemmeldir. Bu devrede yetişen Türk şairlerini, aynı zihniyetteki Arap ve hassaten üstadları olan Acem şairleriyle mukayese edebiliriz. Fakat Şinasi'yle başlayan " Mektep "in mensuplarını Avrupalı kalemdeşleriyle bir pâyede düşünmeğe imkân yoktur. Elbette Namık Kemâl'den , Hâmid'den, Fikret'ten bugünün Türk çocuğuna verilecek şeyler vardır; Öyle şeyler ki onun içtimâî duygularını canlandırabilir. Fakat kâfi midir. asla!.. Niçin asla? Çünkü evvelâ Kemâl'in, Hâmid'in, Fikret'in yazıları, asrın edebiyatlarına nazaran her noktadan zayıftır. Meselâ Türk çocuğuna hayatın pitoreskini, insanın psikolojisini gösterecek dramatik eserlerimiz yok denecek derecelerde ehemmiyetsizdir. Diğer neviler de zengin değildir. Lisan hususuna gelince: Bu ediplerimiz tamamen demodedirler.

Bugün Türk çocuğu, Kemâl gibi, Hâmid gibi, hatta Fikret gibi, Hâlid Ziya gibi bir lisan kullanamaz! Kullanmayacağı lisanın sahibi olan adamlar ise onun ihtiyacını tatmin edemez, nerde kaldı ki ona bu noktadan model olsunlar!... Ne garip bir hadise ki Türk edebiyatının lisanı, Türk ediplerinden daha sür'atli! Bugünün yazı diliyle " Rûbab-ı Şikeste " nin veyâ " Mavi ve Siyah " ın ifâdesini birlikte hatırlamak bu hadisedeki garabetin derecesini idrak için kâfi gelir....

O halde " Orta tedrisat " âleminde Türk çocuğunu asrî unsurlarla techîz için garb edebiyatlarından mühim miktarda iktibaslardan başka çare kalmıyor. O Türk çocuğu ki bugünkü hayatın ma'nasını ve ihtiyacını anlamak mecburiyetindedir! Binaenaleyh bizim nesle düşen vazife de tedrisat programımızı onun ihtiyacına göre yeni baştan tanzîm etmektedir! "2

Görüldüğü gibi Canip, edebiyat öğretimini Cumhuriyetin çağdaş insan yetiştirme amacından hareket ederek değerlendirmektedir. Canip bu makalesinin ardından yine Hayat mecmuasında neşrettiği "Orta Tedrisatımız İçin Hangi Eserleri Sececeğiz" başlıklı yazısında Amerikalı eğitimcilerin hazırladığı bir rapordan ve Gustave Lanson'un fikirlerinden yararlanarak edebiyat eğitiminin amacını tespit eder. Canip, Amerikalı eğitimcilerin edebiyat eğitimi konusunda tespit ettikleri esasları ve Lanson'un görüşlerini maddeler halinde şöylece özetler:

"Amerikalı mütehasıslar, bizim liselerimize tekabül eden sınıflar için, " İstihsal edilecek gayeler " olmak üzere şunları gösteriyorlar:

1- Edebiyat dersleri talebenin muhayyilevî, heyecânî hayatını genişletmeli, derinleştirmeli , zenginleştirmelidir.

2- Edebiyatın tetkîki talebede, büyük şahsiyetlere (ister muharrir, ister edebî eserlerin kahramanları olsun) karşı bir takdîr ve hayret uyandırmalı.

3- Edebiyat dersleri mütalâa zevkini azamî bir derecede inkişaf ettirmeli.

4- Talebede mütalâa zevkinin itiyat haline gelmesi için edebiyat dersleri öyle mevzuları hâvi olmalıdır ki talebenin zihninde geniş ve

² Ali Canip, "Bugünün Hayatı Meselelerinden: Orta Tedrisatımızda Edebiyat", Hayat, C.II, S.33, 14 Temmuz 1927, ss.3-4.

alâka-bahş maddeler canlansın ve hayatta kendi inkişafı, kendi zevkleri için fikrî, manevî gıdalar bulmak kabiliyeti arzusu onlarda tenemmî etsin.

5- Edebiyatın saydığımız gayelerini tahakkuk ettirmek için edebiyat muallimi, talebesinin fikrî melekelerini mes'ûr bir tarzda inkişaf ettirmeğe çalışmalıdır. Talebe, daha derin duymakla ve daha canlı tahayyül etmekle kalmamalı, daha doğru, daha sağlam bir tarzda düşünmeğe ve "edebiyat"ı yalnız doğru tefsir etmeğe değil, aynı zamanda salim ve ma'kûl bir tarzda hayatımıza tatbik etmeğe de sevk olunmalıdır.

Gustave Lanson da hemen hemen aynı gayeyi üç esâsi noktaya irca' ediyor:

- 1 - Çocuğa yanlış yazmayı ve konuşmayı öğretmek.
- 2 - Zevkin inkişâfına hâdim olmak.
- 3 - Çocuğun zihnî teşekkülünü te'min etmek."³

Ali Canip, bu esasları tespit ettikten sonra, bizim edebiyatımızı, Divan edebiyatı, Aşık edebiyatı, Tekke Edebiyatı ve Avrupaî edebiyat olarak sınıflandırır ve bu edebiyatların yukarıdaki esasların gerçekleşmesine ne derece hizmet edebileceğini araştırır. Bu edebiyatları, tespit edilen amaçların gerçekleşmesi için yetersiz bulur, müfredatın tercümelerle desteklenmesinin zorunlu olduğunu söyler.

Canip, hükümetin bu konudaki kültür politikasını destekliyordu. Maarif Vekâleti'nin bu noksanı gidermek için tercüme faaliyetine giriştiğini söyler:

"Maarif Vekâleti daha şimdiden bunu te'min için hazırlanmıştır. " Cihan Edebiyatları"ndan -trajediye, drama, komediye, romana, tarihe, pastral nev'e, tenkide... dair- numûneleri hâvi broşürler neşrini temin etmektedir. Bu broşürleri hazırlayacak zatlar arasında Hüseyin Cahid, Mehmt Ali Tevfik, Reşat Nuri , Celâl Sahir, Ercümen Ekrem, Serâceddin, Hıfzı Tevfik Beyler gibi tanınmış edib ve muallimler de vardır. Lise talebesi, bu yeni sene başında kendisini yarın için ve bugünkü medenî

³Ali Canip, "Orta Tedrisatımız İçin Hangi Eserleri Seçeceğiz?", Hayat, C.II, S.34, 21 Temmuz 1927, ss.3-5.

ihtiyaçlara göre hazırlayacak eserden epeyce bulabilecektir."⁴

Ali Canip, bu yazılarında Cumhuriyet hükümetinin kültür politikalarını destekliyordu. Ancak çeşitli gazetelerde bu politikanın aleyhinde yazılar neşredilmekteydi. Hıfzı Tevfik "Vakit" gazetesinde iki gün süren bir yazısında Ali Canip'in yukarıda özetlediğimiz fikirlerini tenkit etti. "Gustave Lanson'un fikirleri Ali Canip Beye hak verecek şekilde değildir. Lanson, nihayet asırların ehemmiyetine göre bir tasnif yapılmasını söylemektedir. Yoksa Fransız çocuğuna kendi edebiyatını bırak, Alman edebiyatını tedkik et, ondan ilham al, ondan haz ve neşe al dememektedir."⁵ diyerek Ali Canip'i kozmopolit bir edebiyat eğitimi istemekle itham etti. Ali Canip, Hayat mecmuasında "Bugünün Hayatî Meselelerinden: Orta Tedrisatta Edebiyat Programına Dair" adlı makalede bu yazıya cevap verdi. Batıdan tercüme yapıldığını lüzumunu tekrar anlattı. Maarif Vekâleti'nin hazırlamakta olduğu broşürlerin ders kitabı olmadığını, öğrenci kütüphanelerini teşkil edecek yardımcı eserler olduğunu, benzer eserlerin Batı'da da bulunduğunu söyledi.

Fuad Köprülü bir hafta sonra çıkan Hayat mecmuasında münakaşaya katıldı.⁶ Mevcut programı yapan heyet içinde kendisinin ve Ali Canip'in de bulunduğunu bundan dolayı Canip'in programdan şikayetçi olmaması gerektiğini belirtti. Liselerdeki ilk "edebiyat tarihi" programını on beş, on altı yıl önce kendi kaleminden çıktığını bundan dolayı münakaşaya karıştığını belirtti. Köprülü, bu makalesinde liselerde sistematik bir edebiyat tarihi okutmanın daha yararlı olduğunu savundu. Fransız liselerinde "kompozisyon" ve "metin şerhi" ile birlikte "tarih-i edebiyat" kitaplarının okutulduğunu ifade etti.

Ali Canip, bir hafta sonra çıkan Hayat mecmuasında "Edebiyat Tedrisatı Meselesi: Bugünkü Programın akâmet ve Sakâmeti"

⁴Ali Canip, "Orta Tedrisatımız İçin Hangi Eserleri Sececeğiz?", Hayat, s.145 (5).

⁵Ali Canip, "Bugünün Hayatî Meselelerinden: Orta Tedrisatta Edebiyat Programına Dair", Hayat, C.II, S.36, 4 Ağustos 1927, ss.3-5.

⁶Köprülüzâde, Mehmed Fuad, "Orta Tedrisatta Edebiyat Programı Mes'elesi", Hayat, C.II, S.37, 11 Ağustos 1927, s.203.

başlıklı bir yazı neşrederek Fuad Köprülü'ye cevap verdi.⁷ Günün edebiyat programında sistematik bir edebiyat tarihinin bulunmasının yanlış olduğunu savundu. Bu fikrini ispat etmek üzere, yazısına liselerin onuncu ve on birinci sınıflarında okutulan yüklü edebiyat tarihi müfredatını koydu. Bu programı Fuad Köprülü'den başka okutabilecek öğretmen olmadığını, hatta Fuad Köprülü'nün kendi edebiyat tarihinde bu dönemlerin birçoğunun henüz araştırılmaya muhtaç olduğunu bizzat ifade ettiğini belirtti. Canip, Köprülü'nün yüksek öğretimle orta öğretim arasında sadece bir "nisbet farkı" gördüğünü, bunun pedagojik yönden mahzurlu olduğunu söyledi.

Güneş mecmuasında yayınlanan "Bugünün En Hayatî Meselelerinden: Liselerde Edebiyat Tedrisatı" adlı makalesinde Canip, aynı meseleyi ele almıştır.⁸ Edebiyat tarihinin çetin meselelerine lise öğrencilerini sokmamak gerektiğini savunmuş, liselerin onuncu ve on birinci sınıflarının programını tamamen edebiyat tarihinin kapladığını, bu halin öğrencilerin edebî zevkinin gelişmesine engel olduğunu söylemiştir. Canip, bu yanlışlığın, edebiyat programlarını yapanların eğitim bilimlerini tanımamalarından doğduğunu söyler. Canip, "Muhtasar" bir edebiyat tarihinin yeterli olduğu fikrini ileri sürer.

Bu münakaşalardan sonra, Maarif Vekaleti, Ali Canip'in ileri sürdüğü fikirler doğrultusunda liselerin onuncu ve on birinci sınıflarına ait programını değiştirdi. Program değişikliğinde Ali Canip'in ileri sürdüğü bütün fikirler yer almıştır. Program değişikliğinin esaslarını Canip, "Lise Edebiyat Programının Tadili Münasebetiyle: Muaddel Program Karşısında Tedrisatımız ve Muallimlerimiz"⁹ başlıklı yazısında özetler. Yeni programa göre, günün demokratik ihtiyaçları göz önünde

⁷Ali Canip, "Edebiyat Tedrisatı Meselesi: Bugünkü Programın akâmet ve Sakâmeti", Hayat, C.II, S.38, 18 Ağustos 1927, ss.3-5.

⁸Ali Canip, "Bugünün En Hayatî Meselelerinden: Liselerde Edebiyat Tedrisatı", Güneş, Nu. 14,1 Eylül 1927, ss. 2-3.

⁹Ali Canip, "Lise Edebiyat Programının Tadili Münasebetiyle: Muaddel Program Karşısında Tedrisatımız ve Muallimlerimiz", Hayat, C.II, S.40, 1Eylül 1927, ss.4-6.

bulundurularak, öğrencilere güzel ve terbiyevî parçalar seçilecek, edebiyatımızın zayıf türleri tercümelerle takviye edilecektir. Ayrıca serbest yahut hududu çizilmiş konular üzerinde "dissertasyon -mütalâanâme-" lar, icmaller yazdırılacaktır.

Yeni programda, üç saatlik edebiyat dersinin bir saati "edebî kıraat"a, bir saati "kitabî ve müteallikatı"na, bir saati de kısa olarak edebiyat tarihine ayrılıyordu.

Canip, daha sonra bir makalesinde¹⁰ yeni edebiyat programıyla edebiyat derslerinin yoluna girdiğini söyledi, bir makalesinde¹¹, bu programın gençleri kozmopolit bir hale getirmeyeceğini savundu. Bir başka makalesinde de¹² eski edebiyat programının değiştirilmesinin temel amacının ezbere dayanan bir eğitime son vermek olduğunu ifade eder.

©<http://www.ege-edebiyat.org>

¹⁰Ali Canip, "Bugünün En Hayatî Meselelerinden: Edebiyat Dersi Yoluna Girdi", Güneş, Nu. 15,1 Ekim 1927,s. 4.

¹¹Ali Canip, "Edebiyat tedrisâtının Yeni Vechesi Çocukları Kozmopolit Yapar mı?", Hayat, C.III, S.53, 1 Kânûn-ı Evvel1927, s.4.

¹²Ali Canip, "Yeni Tedrisat Devresinin Başlaması Münasebetiyle: Muaddel Edebiyat Programındaki Bir Fıkra Dair", Hayat, C.II, S.51, 17 Teşrîn-i Sâni1927, ss.2-3.